

Nr 926

Av herr Karlsson, Göran, m. fl., *angående naturvårdsskyddet för Taberg.*

(Lika lydande med motion nr 1098 i Andra kammaren)

Taberg, 12 km söder om Vättern, är ur geologisk synpunkt en sällsynthet. I en geologisk miljö, som i och för sig inte är ovanlig i vårt land, har ett sammanträffande av omständigheter medfört att på denna enda plats i vårt land har bildats en bergart av så speciellt slag, att den endast är känd från en annan plats i världen, nämligen en enstaka fyndighet på den amerikanska kontinenten. Bergmassivet har dessutom i dag i huvudsak samma struktur och form som när det bildades för mer än 500 miljoner år sedan (algonkisk tid). Den kringliggande terrängen har däremot undergått åtskilliga förändringar, vilket på ett särskilt sätt framhäver berget. Sålunda höjer sig berget cirka 140 meter över omgivande terräng upp till en högsta höjd av 343 meter över havet. Sett från norr har berget en karakteristisk profil och dominerar landskapsbilden. Från berget erhåller man en vidsträckt utsikt över det småländska skogslandskapet. Utsikten besöks årligen av många hundratusen människor.

Även växtligheten är av särskilt intresse ur växtgeografisk synpunkt. Sålunda finnes flera botaniska rariteter — främst ormbunkar — på berget.

Ur samlad naturvårdssynpunkt får berget sålunda anses vara ett av Sveriges märkligaste och mest kända naturdokument.

Gruvbrytning har förekommit vid Taberg i över fem sekel. Taberg är också en av landets större järnmalmsfyndigheter. Massivet beräknas innehålla upp till 245 miljoner ton malm. Järnhalten är dock lågprocentig, cirka 30 %. Därtill är den svårsmält genom sin halt av bl. a. titansyra. Mot bakgrund av landets i övrigt betydande järnmalmstillgångar torde det under överskådlig tid ur ekonomisk synpunkt ej vara lämpligt att bryta malm ur Taberg för att utvinna järn.

Därtill innehåller malmen legeringsmetallen vanadin, cirka 0,20 %. Denna metall är en strategiskt viktig råvara. Vidare finnes metallen titan (6—7 % titansyra). Genom sin stora volym är Taberg landets största titantillgång.

Brytningen genom seklerna fram till år 1939 påverkade endast i ringa omfattning bergets utseende. Under 1940- och 1950-talen medförde dock den ur naturvårdssynpunkt ogynnsamma kraterbrytningen att bergets existens hotades.

I skrivelse den 29 april 1952, nr 161, anhöll därför riksdagen om att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa skyndsamt utredning om tillgodoseendet av de till Smålands Taberg knutna naturskyddsintressena samt att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga de förslag, vilka utredningen kunde föranleda till.

Den 4 november 1953 lämnade utredningen sitt betänkande (SOU 1953: 33) med bl. a. ett förslag till avtal med gruvbolaget om viss fortsatt brytning.

I samband med Kungl. Maj:ts proposition i ärendet den 5 mars 1954 yttrade departementschefen (dåvarande jordbruksministern Norup) att man ej skulle godkänna föreliggande avtal. Fortsatta förhandlingar rekommenderades i första hand. Skulle dessa ej leda till ett godtagbart resultat borde man inleda ett fridlysningsförfarande. Med hänsyn till uppkommande kostnader i anledning av en eventuell fridlysning föreslog departementschefen att ett särskilt förslagsanslag av 30 000 kr. skulle upptas under riksstatsens nionde huvudtitel till *Naturskydd: Kostnader i samband med fridlysning av Smålands Taberg*.

Sammansatta tredje lag- och jordbruksutskottet hemställde den 8 april 1954 att riksdagen måtte anvisa nämnda belopp.

Den 12 april 1954 beslöt första kammaren med 81 röster mot 22 och andra kammaren med 119 röster mot 57 i enlighet med utskottets hemställan.

Något avtal med bolaget har därefter ej träffats. Ej heller har någon egentlig brytning skett under åren 1955—1970.

Under år 1969 har gruvbolaget AB Smålands Taberg uppgivit att man förbereder brytning av vanadin ur berget. Länsstyrelsen i Jönköpings län har till följd härav utfärdat förordnande enligt 19 § naturvårdslagen till skydd för landskapsbilden samt i skrivelse till statens naturvårdsverk föreslagit att berget avsätts som naturreservat enligt 7 §. Till följd härav har naturvårdsverket upptagit förhandlingar med bolaget i frågan.

Vanadin, vilket f. ö. upptäcktes i järn från Taberg, används som legeringsmetall vid stålframställning. Någon framställning av vanadin sker ej i landet. Dagspriset är 10—15 kronor per kilo. Ur varje ton malm kan man framställa 2,7 kg vanadin. Större delen av malmen kommer att kvarlämnas i form av slagg. Till en början torde cirka 200 000 ton malm per år kunna uttagas för att så småningom uppgå till 1 miljon ton per år. Om så skulle bli fallet, kommer halva berget att räcka inemot 100 år. En brytning för att utvinna vanadin kommer att medföra svårartade konsekvenser ur naturvårds- och miljöskyddssynpunkt.

Även om man kan under långa tider skydda utsiktspunkten och vägen dit upp på samma sätt som var tänkt i 1953 års avtal, kommer naturdokumentet Taberg att successivt nedbrytas. Vidare krävs för framställningen stora mängder vatten, uttagen förorsakar buller och stora områden behövs för att lägga upp avfallsprodukter.

Påpekas bör att vanadin förekommer i andra malmer i landet, även om det oftast rör sig om låga procentsatser. För landets försörjning i en avspärringssituation torde man f. n. sålunda *ej* vara beroende av Tabergsmalmen.

Med hänsyn till bergets dokumenterade naturvårdsvärde och verkningarna på miljön vid en brytning bör brytning i Taberg endast få förekomma i sådant fall då det absolut erfordras för landets försörjning.

Det sammansatta utskottets utlåtande av den 8 april 1954 innebar, att om det av rättsliga eller ekonomiska skäl skulle visa sig ogörligt att med stöd av gällande lagregler åstadkomma ett erforderligt skydd för Taberg bör lagstiftning vidtagas. Utskottet ansåg att Kungl. Maj:t skulle "omedelbart till utredning och övervägande uppta frågan om de åtgärder som erfordras därest frivilliga överenskommelser *ej* kan ernås samt fridlysningsförfarande visar sig alltför kostsamt, så att statsmakterna i en sådan situation *ej* står oförberedda".

Enligt vår uppfattning bör det vara lämpligt att man i gruvrättsutredningens förslag till ny gruvlag, som nu befinner sig på remiss, inarbetar en möjlighet för Kungl. Maj:t att förordna, att tidigare meddelad rätt till gruvbrytning *ej* får ske om väsentliga motstående samhällsintressen föreligger.

Med stöd av det anförda får vi föreslå,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att erforderliga åtgärder vidtages genom lagstiftning, eller på annat sätt, för att skydda Taberg med dess oskattbara och säregna natur.

Stockholm den 27 januari 1970

Göran Karlsson (*s*)

Rolf Wirtén (*fp*)

Holge Ottosson (*m*)

Thorle Nilsson (*s*)

Tage Johansson (*s*)